

dr hab. Edyta Szafranek-Stefaniuk, prof. UE
Wydział Gospodarki Przestrzennej
i Transformacji Regionów
Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

Recenzja
pracy doktorskiej mgr. Mohammada Dehghan Pour Farashah
pt. Urban space regeneration of industrial heritage cities – the comparative study of
textile manufacturing in Łódź and Yazd
napisanej pod kierunkiem naukowym
promotora prof. dr. hab. Tadeusza Marszała
i promotora pomocniczego dr Mariusza Lamprechta

1. Podstawa formalna i uwagi ogólne

Recenzowana rozprawa doktorska mgr. Mohammadhossein Dehghan Pour Farashah nt. „*Urban space regeneration of industrial heritage cities – the comparative study of textile manufacturing in Lodz and Yazd*” została opracowana i złożona w dyscyplinie Geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna, w formie cyklu publikacji naukowych wraz z autoreferatem.

Przedmiotem recenzji jest ocena spełnienia wymogów określonych w art. 187, p.1, ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce ze zmianami, zgodnie z którymi rozprawa doktorska powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną doktoranta w dyscyplinie naukowej oraz potwierdzać umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Przedłożona rozprawa została przygotowana w formie cyklu sześciu publikacji naukowych opublikowanych w latach 2023–2026. Łączna wartość punktowa publikacji wynosi 370 punktów MEiN, przy czym trzy artykuły ukazały się w wysoko punktowanych czasopismach międzynarodowych (Cities, Geographia Polonica, Journal of Heritage Tourism). Cykl publikacji obejmuje:

1. Dehghan Pour Farashah, M. (2024). Conceptual Planning Framework to Integration of Industrial Heritage Regeneration with Historic Urban Landscape approach. *Geographia Polonica* 97(4), 425-446. <https://doi.org/10.7163/GPol.0286>.

2. Dehghan Pour Farashah, M. (2023). Evaluation of social and economic values in textile manufacturing heritage sites: the case of Yazd. *Ge-conservation* 24(1), 228-237, <https://doi.org/10.37558/gec.v24i1.1266>.
3. Dehghan Pour Farashah, M., Ghaderi, Z., & Kaya, E. (2026). Identity construction and collective memory: A critical heritage study of Łódź's post-industrial legacy. *Cities*, 170, 106743. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2025.106743>.
4. Dehghan Pour Farashah, M., Pourzakarya, M. (2024). Reviving the Past: Unveiling Urban Industrial Heritage in Yazd, Iran. *In Heritage Tourism in Contemporary Asia*. Publisher: Springer Nature.
5. Dehghan Pour Farashah, M., Ghaderi, Z., & Kaya, E. (2025). Unraveling the industrial heritage values: a stakeholder-driven heritage tourism model for Łódź, Poland. *Journal of Heritage Tourism*, 1-26. <https://doi.org/10.1080/1743873X.2025.2591394>.
6. Dehghan Pour Farashah, M., Niemczewska, Z. E., & Porfirio Coutinho Guimarães, P. (2025). Exploring the Effectiveness of Urban Regeneration: The Comparative Study of the Industrial Heritage Sites of Łódź (Poland) and Yazd (Iran). *European Journal of Geography*, 16(2), 314-334. <https://doi.org/10.48088/ejg.m.far.16.2.314.334>.

Ponadto Autor wykazał dorobek naukowy związany z prowadzonymi badaniami, w tym współautorstwo 9 artykułów naukowych i 1 w procesie recenzji, aktywne uczestnictwo z wygłoszeniem referatu w 5 konferencjach naukowych, udział w 2 stażach naukowych oraz inne aktywności związane z realizacją programu Szkoły Doktorskiej.

Rozprawa liczy łącznie 166 stron i obejmuje: spis treści, spisy rysunków i tabel, streszczenia w trzech językach, autoreferat (s. 8–30), bibliografię, wykaz osiągnięć naukowych uzyskanych w trakcie studiów doktoranckich, pełne wersje publikacji stanowiących podstawę rozprawy (pięć artykułów naukowych oraz jeden rozdział w monografii), a także deklaracje współautorów dotyczące wkładu Doktoranta w przygotowanie każdej z publikacji.

2. Ocena koncepcji i metodyki pracy doktorskiej – cele pracy, hipotezy, pytania badawcze oraz metody badań

Konceptualizacja problemu badawczego została omówiona w autoreferacie, w którym przedstawione zostały podstawy teoretyczne badań, uzasadnienie wyboru obszarów badawczych, cele i pytania badawcze, metodyka oraz syntetyczne omówienie wyników. Szczególną zaletą autoreferatu jest przedstawienie logiki całego cyklu publikacyjnego jako

programu badawczego przechodzącego od konceptualizacji problemu do jego empirycznej weryfikacji oraz oceny porównawczej.

W ramach przyjętego zagadnienia badawczego, jakim jest rola dziedzictwa przemysłowego we współczesnej rewitalizacji miejskiej z perspektywy społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej, Autor sformułował cztery cele badawcze obejmujące:

1. konceptualizację roli dziedzictwa przemysłowego w rewitalizacji miejskiej,
2. identyfikację wartości dziedzictwa przemysłu włókienniczego wraz z określeniem wpływu tej wartości na strategie ponownego wykorzystania i regeneracji tego dziedzictwa w rozwoju miast,
3. wyjaśnienie zarządzania, zaangażowania interesariuszy oraz struktur inwestycyjnych kształtujących skuteczność rewitalizacji miejskiej w obiektach dziedzictwa przemysłowego,
4. porównanie procesów rewitalizacji miejskiej opartej na dziedzictwie przemysłowym w odmiennych kontekstach społecznych, kulturowych i gospodarczych.

Cele te zostały zoperacjonalizowane w postaci czterech pytań badawczych dotyczących odpowiednio:

1. koncepcji integracji dziedzictwa przemysłowego z rewitalizacją miast i planowaniem przestrzennym na rzecz kształtowania zrównoważonego rozwoju,
2. identyfikacji wartości dziedzictwa przemysłowego oraz określenia ich znaczenia w procesach adaptacyjnego ponownego wykorzystania obiektów dziedzictwa przemysłowego i rewitalizacji miast,
3. wpływu modeli zarządzania, roli interesariuszy oraz inwestycji publiczno-prywatnych na skuteczność rewitalizacji miejskiej w szczególności w odniesieniu do obiektów dziedzictwa przemysłowego,
4. oceny wpływu odmiennych uwarunkowań kontekstowych (instytucjonalnych, kulturowych, społeczno-ekonomicznych, przestrzennych) na skuteczność procesu rewitalizacji.

Sformułowane cele badań oraz odpowiadające im pytania badawcze tworzą spójną i hierarchicznie uporządkowaną koncepcję. Ścisłe powiązanie pytań badawczych z poszczególnymi celami wskazuje na świadome wykreowanie postępowania badawczego i umożliwia konsekwentną realizację założeń rozprawy. Jednocześnie należy podkreślić, że cele i pytania badawcze mają niemal taki sam zakres szczegółowości. Uważam, że lepszym rozwiązaniem byłoby sformułowanie celów badań o charakterze ogólnym i rozróżnienie ich na poznawcze, metodyczne oraz aplikacyjne, a następnie w ramach każdego z celów

sformułowanie pytań badawczych uszczegóławiających zakres badań. Na uwagę zasługuje natomiast fakt, że zakres badań określony w celach i pytaniach uwypukla potrzebę integracji kilku perspektyw badawczych, w tym w szczególności: geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej, socjologii, studiów nad dziedzictwem przemysłowym oraz teorii rewitalizacji miejskiej. Szczególnie wartościowe jest połączenie zagadnień związanych z wartościowaniem dziedzictwa, rolą interesariuszy i modelami zarządzania z analizą procesów rewitalizacyjnych w dwóch odmiennych kontekstach kulturowych i instytucjonalnych. Takie wielowymiarowe podejście stwarza podstawy do formułowania uniwersalnych wniosków dotyczących wykorzystania dziedzictwa przemysłowego jako czynnika rozwoju współczesnych miast. Z perspektywy oceny koncepcji rozprawy doktorskiej pewien niedosyt budzi brak sformułowanych hipotez (lub tez) badawczych, gdyż prowadzone badania powinny dążyć do weryfikacji trafności hipotez badawczych lub udowodnienia tez. Autor operuje pytaniami badawczymi, co jest rozwiązaniem dopuszczalnym w badaniach na stopień naukowy doktora, jednak warto byłoby wskazać hipotezy syntetyzujące przewidywane zależności między wartościami dziedzictwa, modelami zarządzania a skutecznością rewitalizacji.

W celu realizacji celów i uzyskania odpowiedzi na postawione pytania badawcze zastosowane zostały różne techniki i narzędzia badań. Opierały się na różnorodnych źródłach informacji, wśród których istotne znaczenie miały dane uzyskane w efekcie badań bezpośrednich, tj. badań terenowych i wywiadów eksperckich prowadzonych w każdym z miast, tj. odpowiednio 46 wywiadów eksperckich w Łodzi oraz 32 w Yazd. W toku badań przeprowadzono także analizy: literatury przedmiotu, dokumentów strategicznych i planistycznych badanych miast, dokumentacji fotograficznej. Zastosowano systematyczną analizę treści naukowych, krytyczną analizę tematyczną oraz kodowanie danych jakościowych przy wykorzystaniu programu Atlas.ti. Za szczególnie wartościowe w zakresie oceny metodyki badania uznać należy: właściwy i przekonująco uargumentowany dobór miast porównawczych, określenie kryteriów wyboru obiektów dziedzictwa przemysłowego, wykorzystanie triangulacji źródeł danych, a także połączenie perspektywy urbanistycznej, społecznej i kulturowej.

W ogólnej ocenie metodyki realizacji problemu badawczego jest adekwatna do postawionych celów, umożliwia sformułowanie odpowiedzi na przyjęte pytania badawcze i pozwala na formułowanie wiarygodnych wniosków.

3. Ocena merytorycznej zawartości rozprawy

Przedłożona rozprawa podejmuje aktualny i ważny problem badawczy, wpisujący się w rosnące zainteresowanie procesami rewitalizacji obszarów poprzemysłowych. Deindustrializacja, która dotknęła liczne miasta przemysłowe w wyniku przemian strukturalnych gospodarki miejskiej, pozostawiła rozległe tereny wymagające nadania nowych funkcji społecznych, gospodarczych i przestrzennych. Współcześnie dziedzictwo przemysłowe coraz częściej postrzegane jest nie jako obciążenie rozwojowe, lecz jako zasób mogący stymulować procesy odnowy miejskiej, wzmacniać tożsamość lokalną oraz budować konkurencyjność miast. Taką perspektywę przyjął Autor rozprawy, wykazując bardzo dobre rozeznanie zarówno w problematyce funkcjonowania i rozwoju miast, jak i w aktualnych potrzebach badawczych, odpowiadających na istniejącą w tym obszarze lukę poznawczą.

Analiza literatury przedmiotu przedstawiona w autoreferacie wskazuje, że Autor prawidłowo rozpoznał główne kierunki badań nad dziedzictwem przemysłowym, adaptacyjnym wykorzystaniem obiektów poprzemysłowych, podejściem Historic Urban Landscape (HUL) oraz problematyką zarządzania dziedzictwem. Trafnie zidentyfikował również istotne luki badawcze. Dotyczą one przede wszystkim niedostatecznej liczby pogłębionych badań porównawczych obejmujących miasta funkcjonujące w odmiennych kontekstach społecznych, gospodarczych i instytucjonalnych, ograniczonej liczby analiz integrujących aspekty przestrzenne, społeczne, kulturowe, gospodarcze i zarządcze w ramach jednego modelu interpretacyjnego oraz niewielkiej liczby badań poświęconych porównaniu skuteczności procesów rewitalizacji dziedzictwa przemysłowego z uwzględnieniem roli interesariuszy, pamięci zbiorowej, tożsamości miejsca i wartości przypisywanych obiektom dziedzictwa. Za szczególnie trafne należy uznać wskazanie luki dotyczącej braku badań porównawczych między miastami przemysłowymi funkcjonującymi w odmiennych warunkach kulturowych i instytucjonalnych. Wybór Łodzi i Yazd jako obiektów badawczych umożliwia nie tylko analizę podobnych procesów związanych z transformacją dawnych ośrodków przemysłu włókienniczego, lecz także ocenę wpływu odmiennych modeli zarządzania, uwarunkowań społecznych i polityk ochrony dziedzictwa na efekty rewitalizacji. Oba miasta łączy przemysłowa przeszłość związana z produkcją tekstyliów i doświadczenie deindustrializacji, jednocześnie funkcjonują one w odmiennych realiach społeczno-kulturowych, co stwarza wartościowe warunki do prowadzenia analiz porównawczych. W mojej ocenie luka badawcza została zidentyfikowana prawidłowo i przekonująco uzasadniona. Nie pozostała ona jedynie elementem teoretycznego uzasadnienia badań, lecz

znalazła odzwierciedlenie w konstrukcji całego podejścia badawczego. Poszczególne publikacje konsekwentnie rozwijają kolejne aspekty problemu – od podstaw teoretycznych, poprzez identyfikację wartości dziedzictwa i analizę roli interesariuszy, aż po ocenę skuteczności rewitalizacji i porównanie obu miast. Pewne wątpliwości może budzić jedynie fakt, że zasadniczy komponent porównawczy, stanowiący najważniejszy element zidentyfikowanej luki badawczej, został w pełni rozwinięty dopiero w końcowym etapie cyklu publikacyjnego. Nie zmienia to jednak pozytywnej oceny trafności identyfikacji problemu badawczego oraz skuteczności podjętej próby jego rozwiązania.

W przypadku rozpraw doktorskich przygotowanych w formie cyklu publikacji szczególnego znaczenia nabiera ocena ich wzajemnej spójności oraz stopnia realizacji przyjętych celów badawczych. Pierwszy artykuł (1) porządkuje i syntetyzuje rozproszoną wiedzę dotyczącą rewitalizacji dziedzictwa przemysłowego i przedstawia koncepcję postępowania badawczego, która jest wykorzystywana w kolejnych publikacjach. Może ona być także przydatna dla innych badaczy, jak i praktyków zajmujących się planowaniem przestrzennym oraz ochroną dziedzictwa kulturowego. Artykuł stanowi zatem wartościowy wkład do dyskusji nad zrównoważonym rozwojem miast i tworzy podstawy teoretyczne dla dalszych badań empirycznych. Druga publikacja (artykuł 2) poświęcona jest studium przypadku miasta Yazd i wnosi istotny wkład do badań nad społecznym oraz ekonomicznym wymiarem dziedzictwa przemysłowego. Autor wykazuje, że obiekty poprzemysłowe mogą pełnić nie tylko funkcje historyczne, lecz także wspierać rozwój lokalny i wzmacniać kapitał społeczny. Ograniczeniem tej pracy jest koncentracja na pojedynczym przypadku badawczym, jednak nie umniejsza to wartości uzyskanych wyników. Kolejna publikacja (artykuł 3), oparta na studium przypadku Łodzi, podejmuje problem relacji między dziedzictwem przemysłowym a współczesną tożsamością mieszkańców miasta. Za jej największą wartość należy uznać ukazanie dziedzictwa nie jako zbioru materialnych obiektów, lecz jako dynamicznego procesu społecznego, w ramach którego ścierają się różnorodne narracje, doświadczenia i interesy poszczególnych grup społecznych. Artykuł wnosi wkład do badań nad dziedzictwem postindustrialnym i procesami rewitalizacji miejskiej poprzez połączenie perspektywy urbanistycznej z podejściem socjologicznym. Zakres materiału empirycznego, obejmujący stosunkowo niewielką liczbę wywiadów, może ograniczać możliwości szerszej generalizacji wyników, nie podważając jednak wartości poznawczej uzyskanych ustaleń. Następna publikacja (4), mająca formę rozdziału w monografii, stanowi wartościowe opracowanie poświęcone potencjałowi dziedzictwa przemysłowego w rozwoju turystyki kulturowej. Analiza została oparta na studium przypadku

miasta Yazd z wykorzystaniem wyników badań terenowych i wywiadów eksperckich. Na szczególne podkreślenie zasługuje propozycja modelu wykorzystania dziedzictwa przemysłowego, który może znaleźć zastosowanie nie tylko w Yazdzie, lecz również w innych miastach o podobnym dziedzictwie przemysłowym. Ograniczeniem z kolei pozostaje koncentracja na jednym przypadku badawczym. Artykuł piąty (5) dotyczy wykorzystania dziedzictwa przemysłowego Łodzi w rozwoju turystyki kulturowej. Jego istotną zaletą jest odejście od dominującej w literaturze perspektywy ekonomicznej na rzecz analizy społecznych, kulturowych i tożsamościowych wartości dziedzictwa włókienniczego miasta. Szczególną wartość naukową stanowi zastosowanie podejścia Critical Heritage Studies oraz uwzględnienie perspektyw różnych grup interesariuszy, w tym mieszkańców i byłych pracowników przemysłu włókienniczego. Wykorzystanie wywiadów pogłębionych oraz obserwacji uczestniczącej pozwoliło na uchwycenie złożoności znaczeń przypisywanych dziedzictwu przemysłowemu przez różne grupy społeczne. Artykuł wnosi wkład do badań nad turystyką dziedzictwa i rewitalizacją miast postindustrialnych, wskazując na potrzebę bardziej inkluzywnego i zrównoważonego podejścia do wykorzystania zasobów dziedzictwa przemysłowego. Ostatnia publikacja (artykuł 6) podejmuje problem rewitalizacji terenów poprzemysłowych, porównując doświadczenia dwóch miast o odmiennym kontekście kulturowym i gospodarczym – Łódź oraz Yazd. Zaletą pracy jest zastosowanie perspektywy porównawczej, która pozwala lepiej zrozumieć czynniki wpływające na powodzenie procesów odnowy dziedzictwa przemysłowego. Artykuł może być szczególnie przydatny dla badaczy geografii miast, planistów przestrzennych oraz osób zajmujących się ochroną i adaptacją dziedzictwa przemysłowego.

Analiza treści publikacji wchodzących w skład rozprawy pozwala stwierdzić, że tworzą one spójny i konsekwentnie rozwijany koncept badawczy. Wszystkie publikacje odnoszą się do dziedzictwa przemysłowego związanego z przemysłem włókienniczym oraz jego znaczenia dla procesów rewitalizacji miejskiej. Poszczególne artykuły podejmują odrębne, lecz wzajemnie uzupełniające się aspekty problemu. Należy jednak zauważyć, że komponent porównawczy, będący kluczowym elementem koncepcji badań, pojawia się w pełni dopiero w ostatnim artykule. Wcześniejsze publikacje mają przede wszystkim charakter studiów przypadku dotyczących odrębnie Łodzi lub Yazd. Nie stanowi to jednak słabości rozprawy, gdyż kolejne publikacje można traktować jako etapy przygotowujące podstawę teoretyczną i empiryczną dla finalnej analizy porównawczej.

Spójność cyklu ma przede wszystkim charakter merytoryczny, problemowy. Poszczególne artykuły wykorzystują jednak odmienne podejścia badawcze, tj. analizy

koncepcji i teorii naukowych, badanie wartości dziedzictwa i percepcji interesariuszy, studia nad pamięcią zbiorową i tożsamością miejsca. Świadczy to o interdyscyplinarnym charakterze badań, choć jednocześnie utrudnia wyodrębnienie jednej, konsekwentnie rozwijanej metodologii badawczej. Z perspektywy metodycznej na szczególne wyróżnienie zasługuje wykorzystanie dwóch komplementarnych perspektyw teoretycznych – Historic Urban Landscape (HUL) oraz Critical Heritage Studies (CHS), które stanowią wspólne ramy interpretacyjne całej rozprawy.

Literatura naukowa cytowana i przywoływana w poszczególnych artykułach, jak i w autoreferacie jest obszerna, aktualna i w zdecydowanej większości anglojęzyczna. Szczególnie wysoko oceniam umiejętność integrowania dorobku różnych dyscyplin naukowych oraz wykorzystania literatury do identyfikacji luk badawczych i budowy autorskiej koncepcji badań. Autor wykazuje dobrą znajomość współczesnych nurtów badawczych, zwłaszcza koncepcji Historic Urban Landscape (HUL) i Critical Heritage Studies (CHS). Wykorzystana literatura naukowa stanowi bardzo dobrą podstawę teoretyczną dla realizacji przyjętych celów badawczych.

W mojej ocenie cykl publikacji spełnia wymóg spójności naukowej stawiany rozprawom doktorskim przygotowywanym w formie zbioru artykułów. Poszczególne publikacje można traktować jako kolejne etapy budowania modelu badań oraz kontekstu interpretacyjnego dotyczącego rewitalizacji dziedzictwa przemysłowego włókienniczego. Największą wartością naukową cyklu jest jego międzynarodowy i porównawczy charakter oraz integracja zagadnień urbanistycznych, społecznych, kulturowych i ekonomicznych w badaniach nad dziedzictwem przemysłowym. Wskazane byłoby jednak wyraźniejsze przedstawienie w autoreferacie syntetycznej odpowiedzi na główne pytanie badawcze oraz jednoznaczne wykazanie, w jaki sposób wyniki poszczególnych publikacji składają się na końcowe osiągnięcie naukowe.

W skład cyklu wchodzi zarówno publikacje jednoautorskie (2), jak i wieloautorskie (4). Z przedstawionej dokumentacji wynika, że w przypadku prac wieloautorskich Doktorant był odpowiedzialny za opracowanie koncepcji badawczej, gromadzenie materiału empirycznego, analizę wyników oraz przygotowanie manuskryptów. Oświadczenia współautorów dotyczące zakresu jego udziału w poszczególnych publikacjach potwierdzają, że pełnił rolę wiodącą i miał znaczący wkład twórczy w realizację badań oraz opracowanie ich wyników. W związku z tym przedstawiony cykl publikacji można uznać za osiągnięcie naukowe o charakterze samodzielnym, spełniające wymagania stawiane rozprawom doktorskim przygotowywanym w formie zbioru artykułów naukowych.

4. Konkluzja i wniosek końcowy

Przedstawiona rozprawa doktorska, przygotowana w formie spójnego tematycznie cyklu publikacji naukowych, stanowi wartościowe i oryginalne osiągnięcie naukowe. Cykl artykułów wnosi istotny wkład do badań nad rewitalizacją miast opartą na dziedzictwie przemysłowym, wzbogacając dorobek geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej o nowe ustalenia teoretyczne, metodologiczne i empiryczne. Jednocześnie potwierdza bardzo dobre przygotowanie naukowe Doktoranta oraz jego zdolność do samodzielnego prowadzenia badań i publikowania ich wyników w uznanych czasopismach naukowych.

Pomimo wskazanych w recenzji uwag i kwestii dyskusyjnych, ogólna ocena rozprawy pozostaje jednoznacznie pozytywna. Zastrzeżenia mają charakter polemiczny i nie podważają wartości naukowej osiągnięcia ani poprawności przyjętej koncepcji badawczej. W mojej ocenie przedstawiony cykl publikacji spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim określone w obowiązujących przepisach oraz standardach naukowych właściwych dla dyscypliny geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna.

W związku z powyższym stwierdzam, że przedłożona rozprawa spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim określonym w Ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce ze zmianami (Art. 187, p. 1) i wnoszę o dopuszczenie mgr. Mohammada Dehghan Pour Farashah do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia doktora w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna.

Edyta Szafraniec-Stefaniak